

Algirdas Julius Greimas

APIE ATSITIKIMUS VADINAMUOSIUOSE HUMANITARINIUOSE MOKSLUOSE*

Georges'o Dumézilio teksto analizė

Bandydami perprasti šios knygos sąrangą, skaitytojai susidarys įspūdį, kad ji yra parašyta norint atsakyti į tokį klausimą: „Kuo religiniame Zoroastrizmo galvoje tapo trifunkcinė kosminė ir socialinė indoeuropiečių sistema ir jai atliepiantys dievai?“ Būtent ši problema čia yra pristatoma, tačiau ji tyrinėjimo eigoje pasikeitė ir virto visai kitokiu pasakojimu.

Ne vieną kartą esame minėję, kad aplink didžiųjų suverenų dievų porą (Mitrą ir Varuną Indijoje, Odiną ir Tyrą Skandinavijoje ir t.t.) įvairiose indoeuropiečių mitologijose egzistuoja, jeigu taip galima pasakyti, žemesnieji suverenūs dievai, t.y. mažiau svarbūs dievai, kurių įtakos sfera yra ta pati pirmoji funkcija, maginis-politinis suverenumas. Tokie dievai yra, pavyzdžiui, Arjamas, Bhaga ir kiti Aditjai Indijoje, Heimdalaras, Bragi ir kai kurie kiti dievai Skandinavijoje. Mes ketiname pradėti tyrinėjimą nuo Indijos žemesniųjų suverenų, kur aiškiai išsiskiria septynių dievų Aditjų grupė. Savaime suprantama, mums teko nagrinėti ir Irano šešių Amešo Spento dievų grupę, šešis „Arkangelus“, kurie yra tiesiogiai pavaldūs Ahurui Mazdai, vieninteliam grynojo Zoroastrizmo dievui, ir kurie nuo Darmesteterio laikų yra visuotinai laikomi Vėdų dievų Aditjų zoroastriniais atitikmenimis. Remdamiesi ponais Bernhardu Geigeriu ir Hermanu Lommeliu mes pabandėme patikslinti tų dievų tarpusavio ryšius, kurie mums atrodė netgi labai tikėtini (žr. Mitrą-Varuną, p. 130 ir

* Šis tekstas pirmą kartą buvo išspausdintas knygoje A.J. Greimas, E. Landowski, *Introduction à l'analyse du discours en sciences sociales*, Paris: Hachette, 1979.

toliau). Bet mūsų pastangos nebuvo sėkmingos, kadangi sutrukdė neįveikiami sunkumai. Jeigu dviejų pirmųjų Arkangelų (Vohaus Mano ir Ašo Vahišto) ir gal dar trečiojo (Khšathro Vairijo) įtakos sfera iš tikrųjų gali būti susijusi su Aditjų įtakos sfera, to negalima pasakyti apie tris likusius (Spentą Armaity, Haurvatą ir Ameretātą); pono Geigerio argumentai, labai tvirti kai kalbama apie Ašą, silpnėja aptariant Khšathrą ir tampa tiesiog sofistiniai Armaičio atvejai.

Štai tada mums atsivėrė kito sprendimo galimybė. Naujausieji tyrimai leidžia geriau pažinti indoiranėnų religiją ir indoeuropiečių religiją. Ponas Benveniste'as ir mes patys parodėme, kad šiose religijose viešpatavo ir jas įrėmino trifunkcinė (suverenumo, karinės jėgos, vaisingumo) sistema ir jos padaliniai. Arijų Mitanijos valdovų laikais (XIV a. pr. Kr.) ir daugelyje Vedų mitų bei ritualų šią sistemą globoja hierarchinė penkių ar šešių dievų seka, kurios, aišku, tik du pirmieji dviejų suverenumo sričių dievai Indijoje priklauso Aditjų grupei. Šie dievai yra: iš pradžių Mitrą ir Varuną, po to Indrą ir dar po to dvyniai Nāsatjai. Tad keletas įmanomų betarpiškai konstatuoti bruožų, kuriuos galima interpretuoti be specialaus pasirinkimo, suartina hierarchinį senųjų funkcinių dievų sąrašą su hierarchiniu Amešo Spento sąrašu ir skatina tam tikrais atžvilgiais matyti antruosiuose pirmųjų palikuonis. Štai iš kur atsirado darbinė hipotezė, kuri formuluojama II skyriuje ir kuri tikrinama tolesniuose trijuose skyriuose. Pradinė problema išnyksta, bet iš jos paliekų išnyra kitos, realesnės problemos elementai: tokie atsitikimai yra dažni vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose.

Dėl panašaus atsitikimo išvysta šviesa ir šis tyrinėjimas, kurį, kaip ir ankstesnius, atlikome skaitydami paskaitas École des Hautes Études (Aukštųjų studijų mokykloje).

(G. Dumézil, *Naissance d'Archanges*, Gallimard.)

1. Įžanga

1.1. Pasiteisinimai

Greita *figūratyvinių diskursų* (folkloro, mitologijos, literatūros) sandaros pažinimo pažanga sužadino viltis, kad klasifikuojant ir reglamentuojant naratyvines formas bus galima sukurti naratyvinę gramatiką arba naratyvinę logiką. Dvejopų sunkumų rūšys iškilo einant šiuo keliu. Pirmiausia teko pažymėti vadinamųjų literatūrinių naratyvinių diskursų kompleksiskumą ir tai, kad kognityvinė dimensija juose yra hipertrofuojama ir daugelyje „modernių“ tekstų net pakeičia įvykio dimensiją. Pagaliau buvo pripažinta, kad neįmanoma sukonstruoti diskursyvinės gramatikos neatsižvelgiant į *nefigūratyvinius diskursus* – tokie yra (ar bent atrodo esantys) diskursai, kurie priklauso plačiam „klasikinės filologijos“ laukui. Ši gramatika turėtų paaiškinti ir mūsų diskursus, priklausančius mokslų apie žmogų sričiai.

Šioje srityje norom nenorom į galvą pirmiausia ateina Georges'as Dumézilis, lemtingai paveikęs mūsų tyrinėjimus. Jo diskurso išorinis paprastumas sietinas ir su kuklumu, ir su jo įsitikinimu mokslininko vaidmens svarba mokslinio tyrinėjimo procese, iš tikrųjų slepia griežtas ir tuo pat metu kompleksiškas procedūras, kurioms pasitelkiamos visos proto vingrybės.

Iš jo darbų visumos reikėjo išrinkti reprezentatyvų tekstą, ir esu dėkingas autoriui, kad jis maloniai nurodė tą, kurio parengimas suteikė jam daugiausiai pasitenkinimo. Be to, reikėjo pasirinkti vieną iš dviejų galimų metodinių nuostatų: arba teksto visumos analizę, kuri, nors ir išryškindama tam tikrą skaičių bendrųjų požymių,

neišvengiamai būtų paviršutiniška, arba kokios nors teksto atkarpos mikroanalizė, kur tam tikriems akivaizdiems mechanizms, kai kuriems neabejotiniems principams kyla pavojus pradingti detalių labirinte.

1.2. Įvadas semiotiniu požiūriu

Galiausiai aš pasirinkau metodologiškai svarbaus veikalo *Arkangelų gimimas* įvadą, kurio išskirtinį pobūdį, jo išoriškumą teksto atžvilgiu pabrėžia tas faktas, jog jį išskyrė ir kai kuriuos dalykus jame pakartojo pats autorius.

Aš apėjau šiame pasirinkime slypėjusias pinkles. Įvadas nėra knygos dalis. Laiko ašyje tai yra pabaigos žodis ir jis eina po tyrinėjimo diskurso ir po jo išraiškos raštu. Jis yra *metadiskursyvinė* refleksija apie jau pagamintą diskursą. Įvadą nuo likusio teksto atskirtų ne tik jo pavadinimas arba jo įvairios paantraštės, bet ir pateiktas pradinis diskurso segmentavimas. Tokiu būdu kyla klausimas apie tai, kokie ryšiai sieja šiuos skirtingus teksto segmentus.

Galima daryti prielaidą, kad šis metadiskursas atskleidžia tai, ką pats autorius mano apie savo diskursą, apie jo tikslą ir jo sandarą. Be to, galima paklausti, kuo iš tikrųjų šis „antrinis darinys“ prisideda prie diskurso, kurį jis nori reflektuoti, ir prie „tekstualinės tiesos“, kurią autorius įrašo, visai to nesiekdamas, į savo metadiskursą. Pavyzdžiui, galima tik stebėtis matant skirtumą, kuris egzistavo tarp teorinio XIX amžiaus neogramatikų skurdumo ir tarsi prieš jų valią išsiskleidusio metodologinių jų veiksmų griežto kompleksiskumo.

Smalsu sužinoti, kaip autorius supranta tyrinėjimo diskurso gaminimo procesą, tačiau nemažiau įdomu nuosekliai pasekti, kaip jis tai papasakoja. Krenta į akis, kad deklaruojamas intencijas tarsi užtvindo diskursyvinių procedūrų bangos, sukylančios vadinosios mokslinės veiklos ir rašymo metu, jos pralenkia tas intencijas todėl, kad jų prigimtis yra sociolektinė ir/ arba todėl, kad autorius jas naudoja vadovaudamasis tam tikra tyrinėjimo etika.

Taigi tebesiekdamas paaiškinti asmeninę tyrinėjimo – ir mokslinio atradimo, sudarančio to tyrinėjimo pagrindų pagrindą, – koncepciją,

galiu tikėtis, išnagrinėjęs įvado diskursą, jame atrasti tam tikrus dėsningumus, būdingus bet kuriam mokslinės pakraipos diskursui.

1.3. Teksto organizacija

Įvadas, kaip parašytas ir atspausdintas tekstas, yra suskirstytas į šešias pastraipas, kurias lengvai galima padalinti į dvi simetriškas dalis. Ši dichotomija yra pagrįsta leksemos atsitikimas [*accident*] pakartojimu, ją aptinkame trečiąją pastraipą baigiančiame sakinyje: „...tokie *atsitikimai* yra dažni vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose“, ir ji vėl pasirodo po to einančios pastraipos pradžioje: „Dėl panašaus *atsitikimo* išvysta šviesą ir šis tyrinėjimas.“

Sutarę, – o aš pabandysiu tai pagrįsti, – kad *atsitikimas* yra šio teksto žodis raktas ir kad jis *lygiai taip pat* pabrėžia tam tikrą šių dviejų įvado dalių lygiavertiškumą, pastebėsime, kad įvadas yra skirtas *pasakojimui apie du atsitikimus*, kurių pirmasis įvyko tyrinėjime, o antrasis – asmeniniame tyrinėtojo gyvenime.

Taigi paviršiaus struktūrų požiūriu teksto organizacija išskyla kaip paprasta $6 = 2 \times 3$ tipo artikuliacija, t.y. kaip mielių autoriui binarinių ir ternarinių struktūrų sintagmatinė projekcija.

Mūsų domėjimosi objektas – mokslinio diskurso tyrinėjimas – verčia apsiriboti pirmosios įvado dalies analize. Jo pastraipas aptarsime vieną po kitos.

Bandydami perprasti šios knygos sąrangą, skaitytojai susidarys įspūdį, kad ji yra parašyta norint atsakyti į tokį klausimą: „Kuo religiniame Zoroastrizmo galvojoje tapo trifunkcinė kosminė ir socialinė indoeuropiečių sistema ir jai atliepiantys dievai?“ Būtent ši problema čia yra pristatoma, tačiau ji tyrinėjimo eigoje pasikeitė ir virto visai kitokiu pasakojimu.

2. Žinojimo diskursas ir tyrinėjimo diskursas

2.1. Aktualizuojamas diskursas ir realizuotas diskursas

Jau pirmojoje pastraipoje pasirodo opozicija, kuri artikuliuojama dviem skirtingos struktūros sakiniais:

a) opozicija tarp dviejų diskurso gaminimo fazių – tarp diskurso,

realizuoto rašytine „knygos“ forma ir įgijusio objekto, kuri galima „stebėti“, pavidalą, ir ankstesnės fazės, kurioje diskursas yra suvokiamas kaip *procesas*, kaip „tyrinėjimo eiga“, ir [tokiu būdu] yra *aktualizavimo* būklėje;

b) opozicija tarp dviejų diskursyvinių formų, kurių pirmoji pateikia diskursą kaip žinojimo objektą, skirtą „skaitytojams“, kurie čia eina sakinio veiksmu, o antroji pasyvinės konstrukcijos dėka ištrina mokslinės veiklos subjektą ir siekia sudaryti vaizdą, kad tai yra pats save kuriantis diskursas.

Šią iš pažiūros naivia koncepciją, kuri tą patį diskursą iš pradžių apibūdina kaip gaminimo procesą, o vėliau kaip pagamintą objektą, remia daug subtilesnis sintaksinių ir semantinių konstrukcijų žaismas.

2.2. Realizuotas diskursas ir naracijos adresato kompetencija

Įvesdamas į savo diskursą komunikacijos aktantą „skaitytojai“, kuri galima pažymėti terminu *naracijos adresatas* [*narrataire*]¹, sakytojas įgalioja jį kalbėti ir taip išvengia tiesioginės nuorodos į save, dėstydamas tam tikrą tyrinėjimo koncepciją. Tokiu būdu įvestas aktantas nėra paprasta retorinė figūra, priešingai, sakytojas jam suteikia tam tikras kompetencijas:

a) kompetenciją, kurią gali turėti bet kuris *sakymo adresatas*; ji leidžia jam atlikti:

informacinį veiksmą (skaitytojai „bando perprasti“ knygos sąrangą), *interpretacinį veiksmą* (jie sugeba „susidaryti įspūdį, kad...“);

b) *naratyvinę kompetenciją*, tai yra žinojimą ir mokėjimą daryti, susijusius su sintagmatine diskursų sandara; ji paremia interpretacinį veiksmą ir įgauna tokias išraiškas:

bendroji naratyvinė kompetencija (ji padeda išžvelgti knygos „sąran- goje“ slypintį tikslą),

1. Perimdamas sąvoką naracijos adresatas, kurią pasiūlė Gerard'as Genette, siūlau papildyti sakymo akto terminologiją pora vienas kitą numatančių ir implicitinių aktantų: taigi greta jau esančios poros *sakytojas* vs *sakymo adresatas* atsiranda kita aktantų pora: *naratorius* vs *naracijos adresatas*, kurie įvedami ir manifestuojami diskurse *aktantinio atjungimo* [*débrayage*] būdu.

specifinė „mokslinė“ kompetencija (prielaida, kad knygos yra parašytos kaip „atsakymai“ į „klausimus“);

c) *lingvistinę kompetenciją* stricto sensu, kuri leidžia jam formuluoti klausimus, o įdomiausia, formuluoti tokį klausimą, kurį tarsi kelia ne jis pats, o vidinis šio diskurso sakytojas, kreipdamasis į save patį.

Taigi diskurso viduje įtaisytas labai sudėtingas mechanizmas, kuris palaiko nuotolį tarp sakymo akto subjekto ir jo pasakymo, ir tuo pačiu susieja realizuotą diskursą su skaitymo instancija.

2.3. Tyrinėjimo diskursas ir subjekto nebuvimas

1. Perėjimas nuo vieno sakinio prie kito („Būtent šiai problemai...“) lyg ir leistų manyti, kad knygos tema, t.y. tyrinėjimo *objektas* nesikeičia nepaisant perspektyvos, iš kurios į ją žvelgiama. Vis dėlto nežymus leksinis skirtumas rodo, kad tyrinėjimo *forma* įvertinama kitaip:

a) štai pirmajame sakinyje darbo tikslas buvo suprantamas kaip atsakymas į *klausimą*, o antrajame sakinyje knyga jau laikoma tam tikros *problemos* pristatymu: „klausimas, į kurį reikia atsakyti“ yra pakeistas „klausimu, kurį reikia išspręsti“ (būtent taip apibrėžiama „problema“ *Petit Robert*’o žodyne);

b) pradžioje naudotas terminas „sąranga“ [*disposition*] piršo mintį, kad čia kalbama tiesiog apie veikalą, kuris yra sutvarkytas pagal *retorikos* taisykles, tuo tarpu *problema* yra apibrėžiama kaip „klausimas, kurį reikia išspręsti ir kuris sukelia *mokslinę* diskusiją“ (*Petit Robert*);

c) be to, *sąranga* iš karto primena ją papildantį terminą sugalvojimas [*invention*], mums siūloma klasikinė *linijinė* atradimo koncepcija, o pasirodžiusi *problema* yra *substitucijos* pasekmė, į jos vietą taikosi ne kita problema, bet kitas, neproblemiškas, „pasakojimas“, teigiama visai kita tyrinėjimo koncepcija.

Taigi diskurso, tradicinio literatūrinio žanro koncepcijai, kuri priskiriama aktantui „skaitytojai“, yra priešpriešinama probleminio mokslinio diskurso koncepcija.

2. Šis nedidelis leksikos tyrimas, kurį aš atlikau, nėra semantiko, įpratusio įkyriai ieškoti žodžių prasmės, žaidimas. Aptariami

terminai iš tiesų yra *metaterminai*, kuriais – tegu netiesiogiai ir ne-griežtai – apibūdinama formalioji diskursų sandara ir kurie nurodo į ideologinius mikrouniversumus; pastarųjų kontūrus galima tiksliai apibrėžti. Daugiau ar mažiau implicitinės šių terminų priešpriešas sutvirtina ir išryškina įvairios gramatinės priemonės.

Priešingai negu pirmajame sakinyje, kur įgaliotasis naracijos adresatas teigia tam tikrą diskurso koncepciją, moksliniam diskursui paremti neišvedamas joks antropomorfinis subjektas. Kaip nesunku pastebėti, toks subjektas pašalinamas dviem etapais:

a) iš pradžių, pirmosios sakinio dalies pasyvine konstrukcija: „ši problema yra pristatoma“, leidžiančia ištrinti naratorių (nors jo pozicija gana aiškiai nurodoma);

b) po to, antrosios sakinio dalies sangražine konstrukcija: „ji [problema]... pasikeitė...“, kur „problema“ tuo pat metu užima subjekto ir objekto poziciją, nebepalikdama vietos sakymo akto ženklams.

Nors čia, kaip ir pirmajame sakinyje, susiduriame su aktantinio *atjungimo* procedūra, tačiau dabar rezultatai yra kitokie. Pirmuoju atveju pasakymas yra susietas su interpretacija, kurią tariamai atlieka sakymo adresatas, tuo tarpu antruoju atveju jis yra kiek įmanoma atsietas nuo sakymo instancijos, kad atrodytų kaip neasmeninis diskursas, kaip niekam nepriklausantis, t.y. kaip *objektyvus diskursas*, kurio subjektu būtų pats savaime veikiantis mokslas.

Taigi pirmąją pastraipą galima skaityti dvejopai: sintagmatiškai ji išskleidžia dvi tyrinėjimo diskurso realizacijos fazes; paradigmatiškai ji priešpriešina dvi skirtingas to tyrinėjimo koncepcijas. Be to, šie du „turinio“ tipai įgauna dvi skirtingas diskursyvines formas. Gana paradoksalu tai, kad pirmasis, „suasmenintas“ diskursas, yra neproblemiškas, tuo tarpu antrasis, probleminis diskursas išnyra nuasmeninto pasakymo pavidalu.

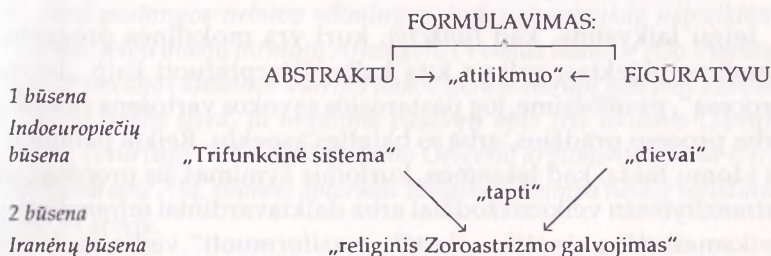
2.4. Klausimas

1. Jeigu, kaip sako mūsų hipotezė, humanitarinių mokslų diskursas paklūsta naratyvinės sandaros taisyklėms, tai jis turi įgauti vertės objekto ieškojimo formą. Kadangi šis objektas savo ruožtu yra tam

tikras žinojimas, kurį siekiama įgyti, mokslinis diskursas tampa kognityviniu nuotykiu. O jeigu žinojimas-objektas yra diskurso tikslas, akivaizdu, jog pradinė būseną, kurioje prasideda ieškojimas, yra nežinojimo būseną. Tokiu būdu mokslinis pasakojimas gali būti apibrėžtas kaip transformacija iš /nežinojimo/ į /žinojimą/.

2. Žinojimas, kaip *modalumas*, būtinai valdo žinojimo objektą, kuris yra hierarchiškai žemesniame *diskursyviname lygyje*. Čia panaudota bipoliarinė klausimo vs atsakymo struktūra tėra antropomorfiškai suformuluota naratyvinė struktūra, slypinti pasakojime. Klausimas, kurį, atrodo, kelia diskurso subjektas, yra netiesioginis arba tariamas savo nežinojimo pripažinimas, o atsakymas siūlo užpildyti šią spragą žinojimu, įgytu ieškojimo kelyje. Dėl to klausimas slepia savyje nežinojimo modalizuotą žinojimo objektą, kuris sudaro diskurso topiką.

Paviršiaus lygmenyje klausimas reiškiamas predikatu *tapti*, kurio funkcija yra susieti dvi skirtingas chronologines būsenas ir kuris naratyviniu požiūriu yra ieškojimo tikslas – žinojimo objektas:



3. Kadangi įvadas yra metadiskursas, sukurtas vėliau negu tekstas, paprastai tuo metu, kai veikalas jau turi pavadinimą ir paantraštę, įdomu įvade iškeltą klausimą palyginti su pavadinimų formuluotėmis.

Ganėtina keista, kad knygos pavadinime – *Arkangelų gimimas* – ir jos paantraštėje – *Ešė apie zoroastrinės teologijos formavimąsi* – minima tik antroji būseną, iranėnų religiją, į kurią nurodoma dviem būdais:

*abstrakčiai: „zoroastrinė teologija“ ir
figūratyviai: „Arkangelai“,*

o tai atitinka dvigubą 1 būsenos artikuliaciją įvado klausime. Galima šitaip gretinti:

	ABSTRAKTUS FORMULAVIMAS	FIGURATYVUS
1 būseną	trifunkcinė sistema	dievai
2 būseną	zoroastrinė religija	Arkangeliai

4. Pažymėjus, jog predikato *tapti* veiksnys yra 1 būseną, o dviejų kitų predikatų – 2 būseną, skirtingus funkcijas, susiejiančios šias dvi būsenas, leksikalizavimo kelius galima savo ruožtu pavaizduoti štai kaip:

1 būsena:

↓ „tapti“

2 būseną: ↓ „formavimasis“ ↓ „gimimas“

↓ „formavimasis“

↓ „gimimas“

(teologijos)

(Arkangely)

Jeigu laikysime, kad *funkcija*, kuri yra mokslinės programos žinojimo objektas, galima kita kalba interpretuoti kaip „istorinį procesą“, pastebėsime, jog pastarosios sąvokos vartoseną ribojama, arba proceso pradžios, arba jo baigties aspektu. Reikia paminėti ir tą įdomų faktą, kad leksemos, kuriomis žymimas šis procesas, yra *intransityviniai* veiksmažodžiai arba daiktavardiniai *intransityvinių* veiksmažodžių „tapti“, „gimti“, „susiformuoti“ vediniai, ir nors manoma, kad, turėdami *tęstinumo* semų [*sèmes duratifs*], jie žymi *perėjimą* iš vienos būsenos į kitą, tačiau *tęstinumas*, kurį jie reiškia, tik apibrėžia kitus proceso aspektus – *inchoatyvinį* (įžanginį) ir *terminatyvinį* (baigiamąjį). Atrodytų, tarsi *transformacijos* procesas, tas siekiamasis žinojimo objektas, atsikratė didele dalimi savo semantinių turinių, juos pakeisdamas dviem aiškiai įvardytomis chronologinėmis būsenomis, kurių priešprieša dar kartą pasitvirtina palyginus įvado klausimus su atsakymais, kuriuos, užbėgdami į priekį, siūlo veikalo pavadinimai.

Tokiu būdu, implicitiškai iškyla problema, kaip suvokti, kaip pateikti ir apibrėžti *diachronines transformacijas*.

3. Pasakojimas apie nesėkmę

Ne vieną kartą esame minėję, kad aplink didžiųjų suverenų dievų porą (Mitrą ir Varuną Indijoje, Odinas ir Tyrą Skandinavijoje ir t.t.) įvairiose indoeuropiečių mitologijose egzistuoja, jeigu taip galima pasakyti, žemesnieji suverenūs dievai, t.y. mažiau svarbūs dievai, kurių įtakos sfera yra ta pati pirmoji funkcija, maginis-politinis suverenumas. Tokie dievai yra, pavyzdžiui, Arjamas, Bhaga ir kiti Aditjai dievai Indijoje, Heimdallras, Bragi ir kai kurie kiti dievai Skandinavijoje. Mes ketinome pradėti tyrinėjimą nuo Indijos žemesniųjų suverenų, kur aiškiai išsiskiria septynių dievų Aditjų grupė. Savime suprantama, mums teko nagrinėti ir Irano šešių Amesh Spento dievų grupę, šešis „Arkangelus“, kurie yra tiesiogiai pavaldūs Ahurui Mazdai, vieninteliam grynąjo Zoroastrizmo dievui, ir kurie nuo Darmesteterio laikų yra visuotinai laikomi Vedų dievų Aditjų zoroastriniais atitikmenimis. Remdamiesi ponia Bernhardu Geigeriu ir Hermanu Lommeliu mes pabandėme patikslinti tų dievų tarpusavio ryšius, kurie mums atrodė netgi labai tikėtini (žr. Mitrą-Varuną, p. 130 ir toliau). Bet mūsų pastangos nebuvo sėkmingos, kadangi sutrukdė neįveikiami sunkumai. Jeigu dviejų pirmųjų Arkangelų (Vohaus Mano ir Ašo Vahišto) ir gal dar trečiojo (Khšathro Vairijo) įtakos sfera iš tikrųjų gali būti susijusi su Aditjų įtakos sfera, to negalima pasakyti apie tris likusius (Spentą Armaitį, Haurvatą ir Ameretātą); pono Geigerio argumentai, labai tvirti kai kalbama apie Ašą, silpnėja aptariant Khšathrą ir tampa tiesiog sofistiniai Armaičio atveju.

3.1. Diskursyvinė ir naratyvinė sandara

1. Kataforiškai jau pirmojoje pastraipoje paskelbta substitucija, virtualų „pasakojimą“ pakeičianti knygos temą sudaranti „problema“, motyvuoja diskursyvinį išskleidimą [l'expansion discursive], užklojantį visą pirmąją įvado dalį: antrojoje pastraipoje išskleidžiamas terminas „pasakojimas“, trečiojoje pastraipoje – terminas „problema“. Naratyviniu požiūriu substitucija atliepia gerai žinomai sintagmatinei schemai, paremtai išbandymų pakartojimu, kai galutinei sėkmei suteikia vertę pirmojo bandymo nesėkmę. Taigi tyrinėjamo teksto diskursyvinio vystymosi pagrindas yra du

pasakojimai – pasakojimas apie nesėkmę ir pasakojimas apie pergalę.

2. Pasakojimas apie nesėkmę lengvai gali būti artikuliuotas į du segmentus: apie *subjekto* vykdomą ieškojimą pasakoja „mes“ – sinkretinė *naratoriaus* ir veiksmo *subjekto* išraiška, – o šis diskursas pateikiamas būtuojų laiku. Pralaimėjimą, kurį nurodo *antisubjekto* pasirodymas, pateikia pats sakytojas, parūpindamas objektyvų diskursą, formuluojamą *esamuojų* laiku, kuris pasirodo kaip nelaikiška tiesos dabartis.

3.2. Subjekto pasakojimas

1. Šio pasakojimo paviršiaus izotopiją užtikrina tiek veiksnio *mes* pakartojimas, tiek tam tikra seka šio subjekto *kognityvinę veiklą* leksikalizuojančių, su kai kuriomis semantinėmis variacijomis, predikatų:

„...esame *minėję*, kad...“

„Mes ketinome *pradėti tyrinėjimą*...“

„Mums teko *nagrinėti*...“

„...mes pabandėme *patikslinti*...“

Ši seka pasakymų, kurių savybės čia pat tikslinamos, sudaro autonomišką diskursyvinį lygmenį, kurį galima pavadinti *kognityviniu diskursu*.

2. Diskursą pirmuoju asmeniu – kurio *mes*, išskyrus kai kurias konotacijas, laikytinas *aš* substitutu, – sudaro pavaldūs kiekvienam iš jo kognityvinių predikatų pasakymai apie objektus, kurių virtinė sudaro diskursyvinį lygmenį, esantį hipotaksiniam santykiyje su pirmuoju. Šis diskursas yra susijęs su žinojimo *objektais*, ir tuo pat metu jo sintaksinė forma rodo jį esant (arba pretenduojant būti) *objektyviu diskursu*, kadangi aktantiniu požiūriu jis yra nuasmenintas, o jo predikatai išdėstomi nelaikiškoje dabartyje.

3. Šis objektyvus diskursas nuolatos primena kitus diskursus, kurie turėtų jį pagrįsti ir kurie – kadangi jų nėra aktualizuojamame tekste – pasireiškia tik atpažįstamomis ir verifikuojamomis aliuzijomis ir nuorodomis. Anaforinių nuorodų serija:

„nuo Darmesteterio laikų...“

„Remdamiesi ponais Bernhardu Geigeriu ir Hermanu Lommeliu...“

„(žr. Mitras-Varunas, p. 130 ir toliau)“,

[kurią reiktų įtraukti pradinį „minėjimą“, kuris tėra *autoreferencija*, sudaro trečiąjį diskursyvinį lygmenį, kurį galima pavadinti *referenciniu diskursu*.

Užuot skleidęs viena sintagmatine linija, mūsų aptariamas diskursas pasirodo esąs konstrukcija, sudaryta iš keleto lygmenų, kurių kiekvienas turi savo formalias savybes ir atlieka savitą vaidmenį.

3.2.1. Kognityvinis diskursas

Reikia pažymėti, kad šiame diskurse, savo ruožtu, yra *du lygiai*; žemesnįjį sudaro įvairių kognityvinės veiklos formų leksikalizacijų seka:

„pradėti tyrinėjimą“ → „nagrinėti“ → „patikslinti... ryšius“,

tuo tarpu aukštesniajame išsidėsto kognityvinių predikatų *modalizacijos*, kurių virtinė sudaro *naratyvinę programą*, organizuojančią diskursų visumą.

Jeigu nekalbėsime apie pradinį pasakymą „esame minėje“, kuris, kaip autoreferencija į ankstesnį diskursą, parodo tą situaciją, kurioje pradės skleistis pasakojimas (ir kurios pliuskvamperfektas yra priešpriešinamas būtiesiems sudėtiniais likusio pasakojimo laikams), tai modalinė sąranga atitiks nuspėjamą kognityvinio veiksmo subjekto *kompetencijos įgijimo* schemą. Trumpai priminsiu:

a) „mes ketiname...“ parodo kad adresantas susilieja su veiksmo subjektu, kuris pats save pateikia kaip *norėjimo daryti subjektą*;

b) „savaiame suprantama, mums teko...“ – taip prisakymo forma pasireiškia modalumas *privalėti daryti* ir pripažįstamas naujas adresantas, kuriam subjektas sutinka paklusti; šis adresantas – tai *metalogika*, kuri reikalauja įtraukti Arkangelus į indoeuropiečių „žemesniųjų suverenų“ klasę; šį loginį nurodymą išreiškia leksema „savaiame suprantama“, kuri čia tarsi nurodo į „daiktų prigimtį“;

c) „mes pabandėme...“ išreiškia numanomą subjekto *galėjimą daryti*, šis modalumas yra būtinas, norint pereiti prie *realizacijos*, t.y.

prie subjekto ir siekiamo vertės objekto konjunkcijos. Šis objektas, toks, kokį jį apibrėžia „klausimas“, į kurį atsako knyga, yra žinojimas apie funkcinį santykį, egzistuojantį tarp dviejų religijos būsenų. Taigi ir čia kognityvinis subjektas bando „patikslinti“ šių dviejų būsenų subjektų „ryšius“.

Naratyvinė programa, kaip subjekto modalizacija, veda į lemiamą išbandymą.

3.2.2. Objektyvus diskursas

1. Pajungtas kognityviniam veiksmui, vadinamasis objektyvus diskursas aprašo žinojimo objektus ir palaipsnes manipuliacijas, kurias jis patiria. Lengvai galima išskirti tris tokių manipuliacijų tipus:

a) *Taksonominį veiksmą* sudaro *grosso modo* žinojimo objektų sutvirtinimas atliekant įtraukimo [*inclusion*] operacijas. Tokiu būdu „žemesnieji suverenūs dievai“ išdėstomi „aplink“ dviejų didžiųjų suverenų dievų porą, ir šios dvi posistemės įtraukiamos į „pirmosios funkcijos“ klasę; kita vertus, „žemesnieji suverenūs dievai“ priklauso „indoeuropiečių mitologijoms“. Mes prie to dar grįšime.

b) *Programinis veiksmas* nustato sintagmatinį kognityvinių operacijų eiliškumą: iš pradžių „tyrinėjami“ mažieji indų suverenai, po to „nagrinėjami“ iranėnų Arkangelai.

c) *Lyginamasis veiksmas* nukreipiamas į dalinio žinojimo objektus, kurie atpažįstami programinio veiksmo dėka, ir siekia „patikslinti“ tų objektų „ryšius“.

2. Tai yra skirtingi kognityvinės manipuliacijos tipai – jų sąrašas, aišku, nėra išsamus, – kurie apibūdina subjekto veiksmą kognityviniame diskurse. Tokiais būdais manipuluojami diskursyviniai objektai įgauna *būsenos pasakymo* formą. Štai keletas pavyzdžių:

„...egzistuoja... žemesnieji suverenūs dievai... Tokie dievai yra, pavyzdžiui...“

„...aiškiai išsiskiria septynių dievų Aditų grupė“

„šešis ‚Arkangelus‘, kurie yra... pavaldūs... ir kurie... yra visuotinai laikomi...“

„...ryšius, kurie mums atrodė netgi labai tikėtini...“

Jeiigu neabejosime, kad tai yra *būsenos pasakymai*, skirtingi nuo juos valdančių kognityvinio veiksmo pasakymų, tai nesunku bus pastebėti, jog juose glūdintį predikatyvinės egzistencijos santykį kiekvieną kartą tam tikru būdu modalizuoja tokie pasakymai kaip „aiškiai išsiskiria“, „visuotinai laikomi“, „atrodė“, „tikėtini“, kurie jį apibrėžia, nurodydami jo būtinumo arba tikrumo laipsnį.

Taigi objektyvus diskursas, visiškai taip pat, kaip ką tik analizuotas kognityvinis diskursas, turi du diskursyvinius lygius: *modalinis lygis* čia valdo egzistencijos predikavimą, vykstantį *deskriptyviame lygyje*. Vėliau mes turėsime grįžti ir aptarti šios naujos rūšies modalizavimo prigimtį, nes tai yra jau ne *veiksmo*, o *būsenos* modalizavimas.

3.2.3. Referencinis diskursas

1. Referencinis diskursas čia įvedamas tik autoritetinio diskurso teisėmis, tačiau vėliau suabejojama ir juo; todėl šiuo metu nėra galimybės tyrinėti jo formalią sandarą. Daugių daugiausia, ką galima padaryti, tai išryškinti kelis referencinio diskurso *pasitelkimo būdus* referenciniuose santykiuose išvelgiant *tropų struktūras*, kurios atlieka jungiklio vaidmenį. Turi būti atskirtos dvi procedūros: *referencija* ir *autoreferencija*.

Referencijos atveju (a) autoriaus pavardė yra anaforinė nuoroda į jo diskursą, ir (b) laikoma, kad ši pavardė įveda diskursų eilę („nuo Darmesteterio laikų“, „Remdamiesi ponais Bernhardu Geigeriu ir Hermanu Lommeliu“), kuri tą diskursą sankcionuoja ir nuasmenina, ir taip sukuriamas *vieningas referencinis diskursas*.

Autoreferencija, priešingai, atstato dviejų to paties autoriaus dalinių diskursų tęstinumą ir sujungia juos į vieną suasmenintą ir rišlų diskursą, tuo tarsi parodydama, kad jį remia vienas bendras sumanymas (plg. antrąją knygos *paantraštę*: „Jupiteris, Marsas, Kvirinas“). Ji net sukuria naują sinkretizmą, kur atlikėjas „mes“, imdamasis *naratoriaus* ir *kognityvinio subjekto* vaidmens, dar įkūnija ir referencinio diskurso *subjektą*.

Tiek vienu, tiek ir kitu atveju referencija laikytina *semantinės anaforos* reiškiniu. „Primintas“ referencinis diskursas, forma, kuri

skleidžiasi [en expansion], tačiau kurios *nėra*, – iškyla besikuriančiame diskurse *suglaustu* [condensée] ir *esančiu* pavidalu. Iš tikrųjų mūsų tyrinėjamame segmente suglaustu pavidalu aktualizuotas referencinis diskursas susitapatina su objektyviu diskursu.

2. Dabar darosi aišku, kodėl autorius iš pat pradžių pasistengė šitą tyrinėjimo diskurso formą įvardyti miglotu „pasakojimo“ terminu, kuris įgauna tam tikrą reikšmę tik priešpriešinamas diskursui-„problemui“. Iš tiesų tyrinėjimas šiuo atveju pasireiškia kaip pasirinktinis pritraukimas tam tikrų referencinių diskursų, kurių suglaustos formuluotės išdėstomos tam tikra tvarka, priklausančia nuo to, ką mes pavadinome *programiniu veiksmu*, ir tai yra vienintelis šio diskurso naujumas. Čia kalbama apie tradicinę ir gana elementarią diskurso formą, kurią galima sutrauktai išreikšti formule *klausimas* vs *atsakymas* ir kurios autorius iš anksto atsisako, priskirdamas jos autorystę įsivaizduojamam naracijų adresatui.

3.3. Antisubjekto pasakojimas

3.3.1. Diskursyvinis paviršius ir naratyvinis išdėstymas

1. Tyrinėjamo teksto viduryje pasirodęs priešinamasis jungtukas „bet“ pasakojime sukelia pertrūkio efektą, juo labiau kad po šio loginio signalo pasikeičia ir diskursyvinė forma – išnyksta, bent iš pažiūros, kognityvinis lygmuo ir atsiranda objektyvus diskursas.

Šis formos pasikeitimas vis dėlto tėra paviršiui būdingas reiškiny – nors pats savaime jis yra reikšmingas, nes užtemdo tiesioginę naratyvumo apraišką, kuri, kaip matėme, daugiausia būdinga kognityviniam diskursui, bet jis jokių būdu to naratyvumo neeliminuoja. Taigi

a) „pastangos“, kurios „nebuvo sėkmingos“ tėra substantyvuotas semantinis veiksmožodžio *pabandyti* pakartojimas ir perteikia kognityvinį veiksmą, siekiantį pereiti prie *realizacijos*; o

b) „sunkumai“, kurie „sutrukdo“ [*s'opposent*], įspėja apie priešininko [*opposant*] arba, tiksliau sakant, apie *antisubjekto* pasirodymą, kuris į tekstą įvedamas pusiau figūratyvinių procedūrų pagalba: veiksmožodis *s'opposer* (sutrukdyti, pasipriešinti) personifikuoja „sunkumus“, būdvardis *neįveikiami* primena antropomorfinę figūrą.

2. Galima pastebėti tik vieną netaisyklingumą – tai sintagmatinis dviejų naratyvinių pasakymų sukeitimas: išbandymo nesėkmė („nebuvo sėkmingos“) pateikiama ne po, bet prieš pasirodant antisubjektui ir prieš išryškėjant poleminei pasakojimo struktūrai. Akivaizdu ne tik tai, jog linijinė teksto slinktis trukdo atpažinti jį valdančią naratyvinę schemą, bet ir tai, kad diskursyvinė priežastis yra labai paprasta: „sunkumai“ – tai katafora, kuri skelbia diskurso seką ir kuri todėl turi būti siejama su jos išskleidimu.

3. Diskurso nuasmeninimas negali nusišlepti to fakto, kad būdvardis *neįveikiami* nurodo į „sunkumus“ tik kaip į aktantą – objektą, kadangi šio nerealizuoto proceso (kurio negalima įveikti) subjektas tėra subjektas kognityvinio diskurso, jau išreikštas nuolat kartojamu *mes*. Taigi /galėjimo/ modalumas, glūdintis šioje leksemoje, įsiterpia į seką modalizacijų, kuriomis kognityvinis subjektas palaipsniui įgyja savo kompetenciją. Subjekto „bandymus“ ir „pastangas“ valdantis /galėjimas daryti/ susidūrus su antisubjektu pasirodo nepakankamas ir iliuzinis. Pakeitus jį /negalėjimu daryti/ ryškėja nerealizuota naratyvinė programa, kurios modalinė schema yra tokia:

[/norėjimas/→/privilėjimas/→/galėjimas/]/→[/negalėjimas/→/daryti/]

3.3.2. Kognityvinio veiksmo nesėkmė

Pereidami iš modalinio lygio į kognityvinį *stricto sensu* lygį, pažymėsimė, kad nesėkmė, kilusi dėl /negalėjimo/, yra /veiksmo/ nesėkmė ir kad pastarojo tikslas buvo „patikslinti ryšius“, t.y. nustatyti indų dievų Aditjų ir iranėnų Arkangelų santykių tipą. Iš to išplaukia, kad naratyvinė nesėkmė kognityvinėje plotmėje reiškia *lyginamojo veiksmo* nesėkmę.

Tačiau lyginamasis veiksmas numato lyginamų objektų įrašymą į *taksonominius rėmus*, kurie vieninteliai leidžia atpažinti tam tikrą *tertium comparationis*, bendrą dviem objektams ašį. Šiuo atveju yra naudojama įtraukimo logika, o šitų operacijų raktas yra „išdėstymo“ [situation] elementas. Tokiu būdu,

a) dievai Aditjai ir Arkangelai yra figūratyvinės reprezentacijos, kurios yra išdėstytos [„situées“] kiekviena savo „įtakos sferoje“;

b) tos „sferos“ – vieta, kur jie išdėstomi – savo ruožtu yra priskiriamos „tam tikrai funkcijai“, o mus dominančiu atveju – pirmai funkcijai.

Pakanka įsitikinti, kad Arkangelų „sfera“ sutampa su Aditjų „įtakos sfera“, kad nustatytume jų bendrą priklausomybę pirmajai funkcijai. Matome, kad kognityvinis veiksmas, kurio galutinis tikslas yra palyginimas, turi savyje kaip išankstinį ir būtiną dalyką *taksonominio veiksmo* paprogramę, siekiančią „išdėstyti“ Arkangelus vieną po kito toje „sferoje“, kuria jie bendrai dalijasi su dievais Aditjais. Taip pat matome, kad šiai klasifikacinei pastangai patyrus nesėkmę, kognityvinis subjektas nesusijungia su siekiamu vertės objektu.

3.3.3. Objektyvaus diskurso modalizavimas

1. Pati nesėkmė pasirodo ne kaip nors staigiai, bet palaipsniui. Šį nuosmukio procesą atskleidžia tam tikra kognityvinių operacijų eilė:

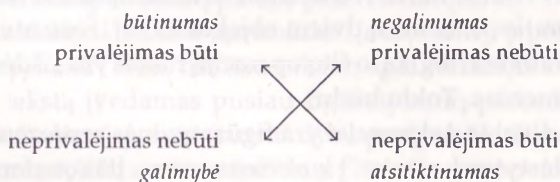
a) Arkangelai, paskirstyti į tris pogrupius – ši operacija remiasi minėtu *programiniu veiksmu* – išdėstomi vienoje ir toje pačioje „sferoje“. Tai yra įtraukimo operacija, kurios dėka sudaromi trys būsenos pasakymai.

b) Kiekvienas būsenos pasakymas po to *modalizuojamas* pagal numanomą jį sudarančio būties santykio „tvirtumo“ laipsnį.

2. Natūralia kalba išreikšti modalumai gali būti interpretuojami štai taip:

- | | |
|--|--------------------|
| a) du pirmieji Arkangelai „gali būti“ | ≡ /galimybė/ |
| b) trečiasis „ir gal dar“ | ≡ /menka galimybė/ |
| c) apie likusius tris „to negalima pasakyti“ | ≡ /negalimybė/ |

Matome, kad pirmasis ir trečiasis iš šių modalizavimų atliepia lengvai atpažįstamoms *aletinio kvadrato* pozicijoms:



Pastaba: Modalizavimas /menka galimybė/ pasirodo kaip kategorinių ryšių reliatyvizavimo elementas. Tai bendra tendencija, su kuria dar ne kartą susidursime.

3. Taigi iki šios vietos *objektyvaus diskurso* konstrukcija yra dviejų lygų:

a) *deskriptyviniame lygyje*, kurį sudaro būsenos pasakymų seka, pateikiami *kognityvinio veiksmo* rezultatai;

b) *modaliniame lygyje*, kuris apibrėžia pirmąjį, išryškėja *aletiniai modalumai*, valdantys deskriptyvinių pasakymų būties predikatus.

Būtent šie, o ypač paskutinytis – *negalimumo* (kuris yra tik loginis /privalėjimo nebūti/ įvardijimas) – modalumai „priešpriešinami“ kognityvinio subjekto veiksmui ir jį diskvalifikuoja kaip /negalėjamą daryti/.

3.3.4. Referencinio diskurso modalizavimas

1. Teksto segmentą, kuriame kalbama apie „sunkumus“, sudaro du sakiniai, kurių pirmasis – mes jį ką tik analizavome – priklauso vadinamajam objektyviam diskursui, o antrasis – referenciniam diskursui. Pastarasis sakinytis, kuriame pasinaudojama tik aktualizuotu Geigerio diskursu, padalijamas į sekvencijas, anaforiškai pavadintas „argumentais“, tokiu būdu, kad kiekvienai referencinio diskurso sekvencijai-argumentui atliepia vienas objektyvaus diskurso būsenos pasakymas.

Atrodo, kad *argumentas*, kuriuo buvo įvardytos referencinės sekvencijos, yra motyvuotas, jis primena, kad kalbama apie *įtikinėjimo veiksmą*. (Tačiau dar reikia atsakyti į klausimą, ar mokslinis įtikinėjimo veiksmas turi specifinių bruožų, kuriais jis skirtųsi nuo bendrojo įtikinėjimo diskurso.) Šis veiksmas yra padalijamas į „argumentais“ pavadintas naratyvines paprogrames, kurių rezultatai, išvardyti ir integruoti į objektyvų diskursą, jame formuoja būsenos pasakymus. Nuo šiol vieno diskursyvinio lygmens referenciją kito lygmens atžvilgiu galima apibrėžti kaip struktūrinį santykį tarp proceso ir būsenos, tarp naratyvinės programos ir jos rezultatų.

2. Be vargo pastebėsime, kad sekvencijos-argumentai (o šiuo konkrečiu atveju – paprogramės, siekiančios vieną ar kitą Arkangelą įtraukti į vieningą „įtakos sferą“) viena po kitos yra *įvertinamos*

modalumų požiūriu, ir gauti rezultatai laikomi argumentų „tvirtumo“ įrodymu. Taigi kiekvienam iš anksčiau nustatytų trijų Arkangelų pogrupių galima parinkti tam tikrą apibūdinimą ir pasakyti, kad argumentai, susiję

su antruoju Arkangelu, yra „labai tvirti“

su trečiuoju Arkangelu, „silpnėja“

su ketvirtuoju Arkangelu, „tampa tiesiog sofistiniai“.

Taigi objektyvaus diskurso deskriptyviniai pasakymai atliepia referencinio diskurso „argumentams“, o aletinės modalizacijos priklauso nuo šių argumentų „tvirtumo“.

3.3.5. Pasakojimo apie nesėkmę naratyvinė sąranga

1. Iškyla esminis klausimas: kas yra įgaliotas vertinti argumentus, ir kur yra šios naujos modalizacijos subjektas? Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad argumentų „tvirtumą“ lemia įtikinėjimo veiksmas ir, atitinkamai, referencinio diskurso subjektas. Iš tikrųjų nieko panašaus, nes subjekto „Geigeris“, kuris savo įtikinėjimo veiksmu mąno įveikęs visus išbandymus, paprogrames ir jų rezultatus apmąsto kažkas kitas, jis jas tiria ir įvertina kaip sėkmingus („labai tvirti“) arba kaip nesėkmingus („tiesiog sofistiniai“). Taigi tas kažkas susidomi referenciniu diskursu ir nukreipia į jį savo *interpretacinį veiksmą*, tokiu būdu iš naujo modalizuodamas aptariamąjį diskursą. Aišku, kad tas kažkas yra niekas kitas, kaip *antisubjektas*, kuris savo modaliniais vertinimais išryškina „neįveikiamus sunkumus“, pasmerkiančius *subjektą* nesėkmei.

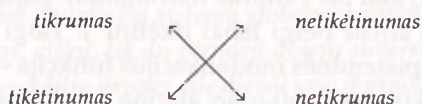
2. Visa tai leidžia geriau suprasti bendrąją analizuojamojo diskurso naratyvinę sąrangą: tam tikras *subjektas*, tekste pasireiškiantis „mes“ pavidalu, atlieka kognityvinį veiksmą pasitelkdamas keletą pagalbininkų, t.y. iš įvairių referencinių diskursų pasirinktus fragmentus. Tačiau priešais jį išnyra *antisubjektas*, kuris savo interpretaciniu veiksmu, pasitelkęs kaip priešininkus kitus referencinio diskurso argumentus, sustabdo subjekto naratyvinį žengimą į priekį ir nulemia jo veiksmo nesėkmę. Pasakojimo apie nesėkmę pavidalą įgavusio tyrinėjimo diskurso *poleminę struktūrą* įkūnija kova, vykstanti „autoriumi“ vadinamo aktoriaus viduje, kur grumiasi subjektas ir antisubjektas – du objektyvizuoti sakymo instancijos atspindžiai.

Dabar darosi aišku, kaip šis naratyvinis vyksmas atsiliepia paviršiaus diskursyvinėje sandaroje: identifikuotame ir suasmenintame kognityviniame diskurse išsiskiria nelaimėlis tyrinėtojas, o paskui jį sekantiame objektyviame diskurse išnyra antisubjektą maskuojantis „mokslas“, kuris vienintelis išlaiko išbandymą.

3.3.6. Episteminiai modalumai

1. Atpažinus modalizuojantį subjektą, dar negalima atsakyti į klausimą apie prigimtį tų modalumų, kurie diskurso paviršiuje pasirodo kaip „argumentų tvirtumo“ įvertinimai.

Kaip matėme, tai yra vertinimai, suformuluoti pasibaigus interpretaciniam veiksmui, kuris buvo nukreiptas į tam tikslui pasitelktą diskursą: taigi vieta, kurioje gimė šie vertinimai, sutampa su *sakymo adresato*, o ne su *sakytojo instancija*. Jie įveda *pasitikėjimo nuotolį* tarp kitiems priklausančių žodžių ir pritarimo, kurį jiems turime pareikšti; todėl galima sakyti, kad tie vertinimai reguliuoja mūsų žinias apie pasaulį. Juos reikėtų, pavadinus *episteminiais modalumais*, išdėstyti tokiu kvadratu:



Leksines išraiškas „labai tvirti“ ir „tiesiog sofistiniai“ galima būtų sutapatinti su */tikėtina/* ir */netikėtina/*, o posakis „silpnėja“ atsidurtų juos siejančioje ašyje.

2. Tačiau šių modalumų išdėstymas kvadratu gali sudaryti klaidingą įspūdį apie jų kategorinį statusą. Priešingai negu aletiniai modalumai, kur opozicija tarp */galima/* ir */negalima/* sudaro *prieštaravimų* porą, episteminių narių opozicijos yra tik tolydybės *poliarizacijos*, tarp kurių yra vietos daugybei tarpinių pozicijų. Pavyzdžiui, vien tik leksema „tikėti“ galima įvairiuose kontekstuose perteikti visas variacijas nuo */tikrumo/* iki */netikrumo/*.

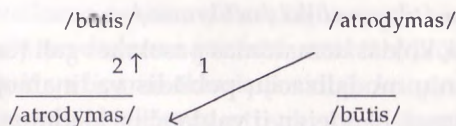
Iš karto matyti, kokias nemalonus pasekmes gali turėti toks santykinis episteminių modalizacijų pobūdis vadinamojo mokslinio diskurso griežtumui. Nes jeigu jį valdančius aletinius modalumus

pagrindžia – o visa, atrodo, verčia mus taip manyti – episteminės modalizacijos, įvertinančios referencinį diskursą, tai perėjimas nuo santykinių sprendimų prie kategoriškų tvirtinimų nevyksta pats savaime. /*Menka galimybė*/, kurią matėme objektyviame diskurse, liudija apie sunkumus, su kuriais susiduria diskursas humanitariniuose moksluose.

3.3.7. Atrodymas ir būtis

Episteminių ir aletinių modalumų painiojimas ypač krenta į akis pirmojoje aptariamo pasakojimo dalyje, kur referencinio diskurso sluoksniai buvo pasitelkti pagalbininko funkcijai. Ar tokie posakiai kaip „aiškiai išsiskiria“ arba „visuotinai laikomi“ priklauso epistemeinei, ar aletinei modalizacijai? O gal jie laikytini sinkretizmais, atsiradusiais susiraizgius dviem diskursyviams lygmenims, nes kognityvinio diskurso subjektas iš dalies yra ir referencinio diskurso subjektas?

To negalima pasakyti apie trečiąją modalizaciją, kadangi pasakymas „netgi labai tikėtini“ akivaizdžiai yra episteminis vertinimas. Tačiau trikdo tai, kad šis /*stiprus tikėtinumas*/ įsijungia į *atrodymo izotopiją* („mums atrodė netgi labai tikėtini“). Taigi peršasi mintis, kad pagrindinė episteminės modalizacijos funkcija – ši modalizacija pagrindžia objektyvaus diskurso aletinę modalizaciją, kuri savo ruožtu apibrėžia kognityvinio subjekto modalinį statusą – yra paruošti perėjimą, panaikinti nuotolį tarp *atrodymo fenomenalinės izotopijos* ir *būties noumenalinės izotopijos* (ne metafizinė, o semiotinė šių terminų prasme). Tokiu būdu esminė artikuliacija, kurią išvengiame čia analizuojamo pasakojimo apie atradimą giliųjų struktūrų lygmenyje, laikytina, pradedant *atrodymo izotopija* (kuri įvedama visų pirma), *atrodymo neigimu* (paviršiuje jam atliepia pasakojimas apie nesėkmę), o antrojoje dalyje, pasakojančioje apie pergalę, iškyla iki šiol maskuotas *būties* terminas:



Pastaba: 1-oji operacija sutampa su pasakojimu apie nesėkmę, 2-ajai atliepia pasakojimas apie pergalę.

Gal kiek užbėgdamas už akių būsimai analizei pasakysiu, kad pasiūlytą interpretaciją patvirtina sekančios pastraipos paskutinis, reziumuojantis sakinyss, kuris vėl kliudo substitucijos temą konstatuodamas, kad „pradinė problema išnyksta“ užleisdama vietą „kitai, *realesnei* problemai“ – šias dvi leksikalizacijas galima tapatinti su atrodymo neigimu ir su būties teigimu.

Taigi atradimo diskursas iškyla kaip reveliacija (beveik etimologine šio žodžio prasme) tų realiųjų, kurios slypi po atrodymo skraiste [*sous les apparences*].

4. Pasakojimas apie pergalę

Štai tada mums atsivėrė kito sprendimo galimybė. Naujausieji tyrimai leidžia geriau pažinti indoiranėnų religiją ir indoeuropiečių religiją. Ponas Benveniste'as ir mes patys parodėme, kad šiose religijose viešpatavo ir jas įrėmino trifunkcinė (suverenumo, karinės jėgos, vaisingumo) sistema ir jos padaliniai. Arijų Mitanijos valdovų laikais (XIV a. pr. Kr.) ir daugelyje Vėdų mitų bei ritualų šią sistemą globoja hierarchinė penkių ar šešių dievų seka, kurios, aišku, tik du pirmieji dviejų suverenumo sričių dievai Indijoje priklauso Aditjų grupei. Šie dievai yra: iš pradžių Mitras ir Varunas, po to Indras ir dar po to dvyniai Násatjai. Tad keletas įmanomų betarpiškai konstatuoti bruožų, kuriuos galima interpretuoti be specialaus pasiruošimo, suartina hierarchinį senųjų funkcinų dievų sąrašą su hierarchiniu Amešo Spento sąrašu ir skatina tam tikrais atžvilgiais matyti antruosiuose pirmųjų palikuonis. Štai iš kur atsirado darbinė hipotezė, kuri formuluojama II skyriuje ir kuri tikrinama tolesniuose trijuose skyriuose. Pradinė problema išnyksta, bet iš jos paliekų išnyra kitos, realesnės problemos elementai: tokie atsitikimai yra dažni vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose.

Dėl panašaus atsitikimo išvysta šviesą ir šis tyrinėjimas, kurį, kaip ir ankstesnius, atlikome skaitydami paskaitas École des Hautes Études (Aukštųjų studijų mokykloje).

4.1. Kompetencijos įgijimas

1. Naujoji pastraipa prasideda sakiniu, kurio sintaksinė struktūra yra gana neįprasta: tokia struktūra būdinga objektyviam diskursui, tačiau tuo pat metu joje yra žodis *mes*, kuris pratęsia anksčiau pradėtąjį kognityvinį diskursą ir paveda naratoriui *pasivaus subjekto* pareigas. Gražindami aktyviąją formą, turėtume rinktis kitokią lekšiką: „atsiverti“ reikėtų pakeisti leksema „pastebėti“. Taigi sakytojo pasirinkimas yra reikšmingas: tiems *mes* jis priskiria *pasivaus priėmėjo*, kuriam kažkas „atsiveria“, vaidmenį.

Toks staigus atsivėrimas („štai tada“ yra emfatinis posakis) verčia mus pripažinti, kad kognityvinio diskurso tėkmėje įvyko pasakojimo pertrūkis arba, dar geriau, kad įsibrovė *įvykis*, keičiantis to pasakojimo sklaidą. Be to, atsivėrimo [*apparition*], kurį *Petit Robert*’as apibrėžia kaip „nematomos būties *pasirodymą* staiga koku nors matomu pavidalu“, sintaksinė struktūra implikuoja numanomą subjektą, skirtingą nuo to, kurį išreiškia *mes*.

Tarp kitko, tokią *atsivėrimo* interpretaciją patvirtina tai, kad autorius primygtinai grįžta prie jo antroje savo įvado dalyje ir kalba, pavartodamas tą patį naratyvinį „tada“, apie „mūsų laukusią nuostabą“. Nuostaba, kurią *Petit Robert*’as apibrėžia kaip „kokio nors netikėtumo pažadintą jausmą“, irgi nurodo, kad egzistuoja subjektas „priėmėjas“ (receptorius), kurį „pažadina“ kažkoks kitas *subjektas siuntėjas*.

2. Sintagma „kito sprendimo galimybė“ užima veiksnio vietą. Turint omeny, kad pasyvinė transformacija tik sukeičia subjekto ir objekto vaidmenis, nesunku prieiti išvadą, kad veiksnio-subjekto vietą užėmęs frazės segmentas semantinė prasme yra tik objektas „regėjimas“, kurį išvysta subjektas „mes“, tuo tarpu numanomas subjektas – šios vizijos siuntėjas – naratyviniame plane atstovauja *adresanto* X aktantinei instancijai.

Atidžiau patyrinėkime šio „atsivėrimo“ turinį. Kaip prisimename, pačioje pradžioje tyrinėjimo diskursas buvo apibūdintas kaip *problema*. Dabar gi pasirodo jį papildantis terminas *sprendimas*, kuris leidžia tyrinėjimo programą išdėstyti išilgai ašies:

problema → *sprendimas*

Sprendimą šiuo atveju galima interpretuoti ir kaip procesą, kurio eigoje išsprendžiama problema, ir kaip *to proceso galutinį tašką*, kuriame įgyjamas siektasis žinojimo objektas.

Pasirodžiusi „sprendimo galimybė“ tokiu būdu įgauna *virtualios naratyvinės programos* pavidalą. Be to, ši programa – ar netgi labiau subjektas, kuriam ši programa bus priskirta – yra *modalizuota*: leksema *galimybė*, kuri šiaip priklausytų aletiniam kvadratu, jei šis valdytų būsenos pasakymą, čia išreiškia sakymo modalizaciją, nes ji nurodo *veiksmą*, o ne būtį, ir ją reikia interpretuoti kaip tai, kas suteikia /galėjimą daryti/.

Galų gale subjekte *mes* išvelgiame mokslinio veiksmo modalinį ir programinį turinį, kuris yra sudedamoji *kognityvinio subjekto kompetencijos* dalis. *Priėmėjo* pozicijoje esančio subjekto elgsena rodo, kad jis yra pasirengęs įgyti šią kompetenciją, o jo *pasivylimas* reiškia, kad jis dėl tos kompetencijos niekuo dėtas, kad perdavimą tvarko kažkas kitas, kitaip tariant, kad kompetencija yra adresanto *X dovana*, netikėta ir nelaukta, adresatui-subjektui. Tokiu būdu šiam subjektui, kuris ką tik buvo nušalintas kaip /negalintis daryti/, vėl suteikiamas /galėjimo daryti/ modalumas, ir gali prasidėti naujos programos aktualizavimas.

4.2. Dialektinė manipuliacija

1. Kruopšti ankstesnės pastraipos analizė mums padėjo perprasti sudėtingą mokslinio diskurso veikimo mechanizmą ir atpažinti jo klastas. Tad leksemoje „tyrimai“, kuri kitame sakinyje eina veiksmu, nesunku išvelgti suglaustą, įgavusią daiktavardinį pavidalą, *kognityvinio veiksmo* išraišką, kurios veiksmazodiniai atitikmenys „tyrinėti“ → „nagrinėti“ → „tikslinti“ vienas po kito pasirodė ankstesniame pasakojime. „Tyrimai“ yra ne tik suglausta [*condensée*] forma, liudijanti diskurso kognityvinio lygmens egzistavimą, bet ir katarfora, skelbianti to diskurso tolimesnį išskleidimą [*expansion*].

Šio kognityvinio diskurso funkciją patikslina predikatas „leidžia geriau pažinti“. Kalbama apie veiksmą, kuris padidina, kiekybiškai arba kokybiškai, žinojimą („geriau pažinti“), bet kartu „leidžia pažinti“, t.y. pagamina žinojimą tam, kad jį *perduotų* aktantui, kuris yra

numanomas ir kuris yra ne kas kitas, o *sakymo adresatas*. Be kita ko, ta pati perdavimo (komunikacijos) aktantinė struktūra pakartojama sekančiame sakinyje, kuriame du atlikėjai („Ponas Benveniste'as ir mes patys“) imasi uždavinio kažkam kažką „parodyti“. Kognityvinis diskursas atlieka, kaip ir reikėjo laukti, dvigubą funkciją: jis yra vienu metu *veiksmas* ir *veiksmas, kad sužinotų* [*faire-savoir*], kompleksiškas gaminimo ir perteikimo procesas, kuriame naudojamos semiotinių objektų konstravimo ir įtikinėjimo veiksmo procedūros.

2. Taigi dabar geriau suprantame dialektinio manipuliavimo mechanizmą, kuris paaiškina tolydinius mokslinio diskurso formaliojo statuso pakitimus. Kaip kognityvinis veiksmas, tai yra procesas, kurio metu kuriamas žinojimas; kaip veiksmas, kad sužinotų, tai žinojimo perteikimo operacija, žinojimą laikant neginčytinu objektu, kadangi jis atsiranda kaip kognityvinio veiksmo rezultatas ir pasireiškia objektyvaus diskurso pavidalu. Kaip objektas, kurį įgyja eventualus sakymo adresatas, manipuliavimo mechanizmas keičia savo statusą ir tampa referenciniu diskursu, kurį, iššifravus ir įvertinus, galima panaudoti kaip akstiną naujam kognityviniam diskursui. Kitaip tariant, vienas ir tas pats diskursas, kurio naratyvinė ir retorinė sandara yra palyginti pastovi – šiuo atveju palikime nuošaly įvairias modalizacijas, kurios iš tikro yra skirtingų instancijų reguliavimo ir tarpininkavimo sistemos, – gali keisti savo formalųjį statusą ir, progai pasitaikius, įgauti skirtingas *dalines reikšmes*, priklausomai nuo jų vietos visame diskurse.

Manipuliacija, kurios metu pasisavinamas *kognityvinis diskursas* ir jis transformuojamas į *referencinį diskursą*, galintį sukurti naują *kognityvinį diskursą*, yra vienas iš sudedamųjų mokslinės pažangos elementų.

Nors ir nesiekiant pusiausvyros bet kokia kaina, vis dėlto reikia patikslinti, kad kognityvinis diskursas skleidžiasi *sakytojo* erdvėje, tuo tarpu referencinis diskursas yra *sakymo adresato* prerogatyva. Vienas atlikėjas gali užimti – ir beveik visada užima – dvi aktantines pozicijas, nes komunikacijos procesas – visas diskursas daugeliu atžvilgių yra tik jo vaidinys – yra nuolatinis keitimasis dviem vaidmenimis. Susietas su šiais dviem kintančiais atskaitos taškais, nuasmenintas ir objektyvuotas diskursas-objektas yra ne tik abejotino žinojimo vieta, kur

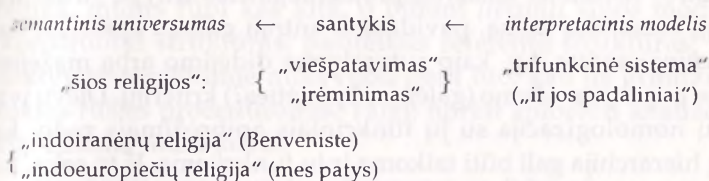
Ypačingai paslepiami ji pagrindžiantys ir palaikantys įtikinėjimo ir interpretacijos veiksmai, bet ir tikrojo žinojimo pažadas.

4.3. Kognityvinės atliktys

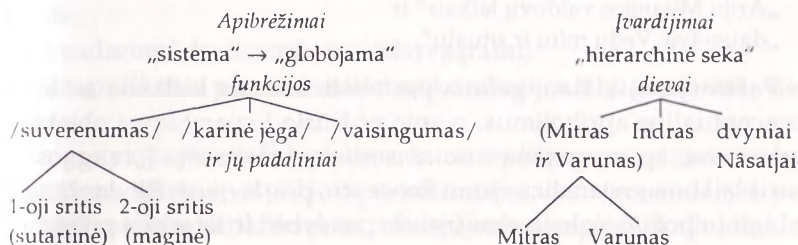
4.3.1. Nauja taksonomija

Pirmajam ieškojimui patyrus nesėkmę dėl taksonomijos neišbaigtumo, natūralu, kad bandoma įdiegti naują semiotinių objektų taksonominę organizaciją.

1. Pirmiausia primenami „naujausiųjų tyrimų“ rezultatai, pateikiant nuorodas į ankstesnius darbus. Taip vienu sykiu pristatomas ir žinojimo objektas, sudarantis tam tikrą semantinį universumą, kurį reikia tyrinėti, ir jam taikoma interpretacija:



2. Po to sistemos, kuri abstrakčiai artikuliuoja tiriamą semantinį universumą, konceptas gretinamas su hierarchinės sekos, kuri, manoma, atlieka tas pačias artikuliacijas figūratyviniam, dievų plane, konceptu. Vis dėlto taip gretinant ne tik dvi „religinės tikrovės“ plotmės užklojamos viena ant kitos – kaip leistų manyti jų santykį leksikalizuojantis terminas „globoti“ – bet tie dievai, laikomi įvardijimais [dénominations], tikrų tikriausiai homologizuojami su jų funkciniais apibrėžimais [définitions] – ir figūratyvinis planas tampa signifikanto, turinčio savo signifikatą, planu.



Taigi kiekvienas dievo vardas susiejamas su tam tikra „funkcija“, ir naujasis įvardijimas „funkciniai dievai“ tik patvirtina, kad jie yra ženklai. Akivaizdžiai pasistūmėta taksonomijos srityje, palyginus su pirmuoju bandymu: nuo įtraukimo [*inclusion*] logikos, kuri „išdėsto“ dievus kiekvieną tam tikroje „sferoje“, nekreipdama dėmesio nei į pirmosios, nei į antrosios semiotinę prigimtį, dabar pereinama prie kokybinės logikos, kurioje galima palyginti dieviškųjų figūrų, laikomų signifikantais, signifikatus ir nustatyti tų figūrų tapatybę remiantis jas apibrėžiančiais semantiniais *bruožais* – pastarasis terminas atsirado pačiu laiku.

3. Tikslinant analizuojamų objektų semiotinį statusą praturtinamas ir interpretacinis modelis. Galima pastebėti, kad pereinant nuo sistemos koncepto prie hierarchinės sekos koncepto, pirmasis įgauna tam tikros *sisteminės sandaros*, projektuojančios trilypę struktūrą į duotąjį semantinį lauką, pavidalą, o antrąjį galima apibrėžti kaip *hierarchinę sandarą*, t.y. kaip sutvarkymą didėjimo arba mažėjimo linkme pagal pranašumo (galėjimo? padėties?) kriterijų. Dievų įvardijimų homologizacija su jų funkciniais apibrėžimais rodo, kad dievų hierarchija gali būti taikoma ir jų funkcijoms. Iš to seka, kad „trifunkcinė sistema“ yra dvigubai artikuliuota ir įgauna *trilypės hierarchinės struktūros* pavidalą.

4.3.2. Nuo konceptų prie teksto

1. Iš pirmo žvilgsnio atrodytų, kad šios pastraipos diskurso sklaida atliepia dedukcijos žingsniams. Taksonominio veiksmo objektu pirma pasirenkama indoeuropiečių religijų visuma, kad po to galima būtų apsvarstyti tik atskirus tų religijų pasireiškimus, kuriuos galima rasti

„Arijų Mitanijos valdovų laikais“ ir
„daugelyje Vedų mitų ir ritualų“.

Pažiūrėjus atidžiau, galima pastebėti, kad čia kalbama ne apie konceptualius apribojimus, o apie požiūrio į svarstomus objektus pakeitimą, apie perėjimą nuo *semantinio universumo* („religijos“), kuris laikomas neanalizuojamu konceptu, prie *korpuso*, išskylančio, filologiniu požiūriu, kaip *manifestuota* „realybė“ ir, istoriniu požiūriu,

kaip *paliudytas „faktas“* (tai leidžia galvoti apie jį kaip apie tam tikrą materialų referentą).

Pastaba: Taigi šis perėjimas nuo koncepto prie korpuso remiasi tradiciniais mokslinio veiksmo principais, būdingais humanitariniams mokslams; šią „tradiciją“ reikia suvokti kaip visuotinį referencinį diskursą, numanomą visuose moksluose.

2. Šį referencinio lygmens pakeitimą, atmetantį konceptualią manipuliaciją ir imantį analizuoti korpusą, pabrėžia posakis „hierarchinis sąrašas“, kuris įspėja, kad patį korpusą reikia laikyti ne paprastu lingvistinių objektų rinkiniu, o sintagmatiškai sutvarkytu tekstu. Dabar hierarchinį principą, trijų funkcijų modelio artikuliaciją galima interpretuoti kaip referencinio teksto ypatybę ir tam tikra seka šiuose tekstuose išdėstytuose dievų varduose išvelgti jų hierarchinę priklausomybę. Nesvarbu, ar tokia išvalga yra teisinga, mums rūpi kas kita, o būtent *įteisinti* šiuos modelius, sukonstruotas struktūras, pasitelkus referento struktūras, kurių objektyvumą galėtume motyvuoti bent tuo, kad jis grindžiamas kitokios rūšies procedūromis. Taigi, norint apibrėžti analizės objektą, einama tokiu keliu:

/semantinis universumas/ → /korpusas/ → /tekstas/

4.3.3. Lyginimo veiksmas

1. Įvedus lingvistinį referentą galima geriau suprati *lyginimo veiksmą*, kuris yra paskutinis mūsų nagrinėjamos mokslinės programos kognityvinio veiksmo etapas. Jį sudaro visų pirma pritaikymas naujam objektui lyginamosios gramatikos metodų, kuriuos apytiksliai galėtume apibrėžti keliomis *darbinėmis taisyklėmis*:

- a) nustatomi du korpusai, *tariant*, kad juos galima lyginti;
- b) apibrėžiami lygintini vienetai ir jų sintagmatinis išsidėstymas tekste;
- c) sudaromi du išsamūs ir uždari sąrašai;
- d) signifikanto plane nustatomos koreliacijos tarp gretinamų vienetų.

Taigi vyksta *fonetinis lyginimas*, kuris leidžia, pavyzdžiui, susegmentavus tekstą ir atpažinus morfeminius vienetus, sudaryti pastovių fonetinių atitikmenų tarp dviejų indoeuropiečių kalbų tinklą.

Šis atitikmenų tinklas, tų kalbų „genetinės giminystės“ laidas, leidžia, savo ruožtu, sukurti lyginamąją morfologiją.

Pastaba: Šią lyginamųjų procedūrų visumą vėl reikėtų laikyti jau egzistuojančiu moksliniu diskursu, kurį mūsų nagrinėjamasis diskursas įtraukė į save ir pavertė referenciniu diskursu.

Palyginus su pirmuoju kognityviniu diskursu, kurio euristinė vertė yra ta, kad jis protingai atrinko ir išdėstė jau egzistuojančių referencinių diskursų sluoksnius, pažanga yra akivaizdi: dabar kognityvinio veiksmo modeliai transponuojami analoginiu būdu ir vėl atnaujinama *naratyvinė kompetencija*.

Pastaba: Savaime suprantama, kad tai yra ne psichologinis ir istorinis mokslininko Georges'o Dumézilio asmenybės, o įvado diskurso ir jo naratyvinės bei tekstinės „tiesos“ tyrimas.

2. Tačiau šio lyginimo veiksmo sėkmė nėra tikslas, į kurį tiesiogiai nukreipta naratyvinė programa: ji siekia apibrėžti santykį tarp „funkcinių dievų“ (1 *būsena*) ir iranėnų Arkangelų (2 *būsena*). Taigi tai yra pagrindinė programa, o pirmuoju bandymu, lyginant ir nustatant Vedų ir Mitanijos dievų tapatybę, vykdoma tik *pagalbinė* [*d'usage*] arba *tarpinė* [*de médiation*] paprogramė, įduodanti mums į rankas įrankį pagalbininką bendros programos realizavimui (lazda, kurios ieško beždžionė, kai jai reikia pasiekti per aukštai kabantį bananą). Ši paprogramė nepagausina mūsų žinių apie tyrinėjamą objektą (sugretindama jau žinomų funkcinių dievų seką su dar viena, Mitanijos dievų, seka), ji įduoda metodologinį įrankį prieš įžengiant į paskutinę programos fazę. Dieviškąsias figūras, kaip *signifikantus*, galima lyginti tik jeigu jų *signifikatai* jau bus apibrėžti „funkcinių“ opozicijų sistemos rėmuose – visai kaip lyginamojoje kalbotyroje, kur fonetiniai atitikmenys įgauna reikšmę tik platesniame, iš anksto apibrėžtų morfemų kontekste.

3. Dabar darosi suprantama, kas yra ta „kito sprendimo galimybė“, o tikriaus sakant – mokslinis atradimas. Kognityvinio veiksmo lygmenyje ji pasireiškia kaip metodologinė mutacija pereinant nuo fonetinio prie semantinio lyginimo. Kadangi dievai yra ženklai, turintys savo signifikatus, kuriuos galima išskaidyti atskirais *bruožais*, tai, atrandant „hierarchiniuose sąrašuose“ bendrus bruožus, galima

sudaryti tinklą semantinių atitikmenų, kurie susieja ne tik dvi sekas, bet taip pat ir dvi aptariamas sistemas. Taigi ne taip yra svarbu, kad atskirų dievų vardai signifikanto plane ne visada turi fonetinius atitikmenis – jie gali patirti semantinius (pavyzdžiui, kai epitetai pakeičia vardus) arba fonetinius (suartėjus prieštaringsoms fonetinėms tendencijoms) persikūnijimus – sekos jau „suartintos“ ir „santykiškai“ tarp sistemų jau užmegzti. Ieškojimo objektas mums prieš akis, ir herojaus pergalė – arti.

4.4. Akivaizdus atradimas

1. Minėtoji mutacija – tai terminas, kuriuo aš pažymiu šitą metodologinį pertrūkį – turi ištisą diskursyvinį kontekstą, kurio mechanizmą mums reikia pabandyti išardyti į sudedamąsias dalis.

a) Visų pirma, jis paaiškina kognityvinį veiksma ir integruoja jį į atradimo, kuris pastraipos pradžioje apibūdinamas kaip „kito sprendimo galimybė“, naratyvinę schemą. Kognityvinio subjekto kompetencija („galimybė“), kuri suteikiama kaip *dovana*, čia vėl patvirtinama: „*įmanomi... konstatuoti bruožai*“ yra bruožai, kuriuos *galime* konstatuoti – būtent toks apibrėžimas išryškina subjekto, veikiančio objektą „bruožai“, /galėjimą daryti/. Tačiau galima pastebėti tam tikrą skirtumą ir tam tikrą pažangą: pirmuoju atveju kognityvinis subjektas užėmė *passyvaus* priėmėjo padėtį, o dabar jis, jau įgytos kompetencijos dėka, atlieka *aktyvų* priėmimo (receptijos) veiksma.²

b) Abiem atvejais, diskursyvinio požiūriu, kognityvinis subjektas priėmėjas yra tapatus *sakymo adresatui*: taigi tikėtina, kad konstatavimo veiksmas, kurį jis turi atlikti, taiko į kito subjekto diskursą, t.y. į šiam atvejui pasitelktą referencinį diskursą.

Tačiau – ir štai čia pasirodo pirmasis nukrypimas nuo „normalaus“ diskurso – konstatacijos objektas yra ne referencinis diskursas,

2. Beje, esu pasiūlęs kognityvinį *nemodalizuotą* veiksma, kuris vadinamas *informaciniu veiksmu*, apibūdinti tokiais skirtumais:

informacinis veiksmas	{	emisinis	{	aktyvus (plg. klausyti)
		receptinis		passyvus (plg. girdėti)

o pats *lingvistinis referentas*, įgavęs dviejų „suartintų“ „sąrašų“ pavidalą. Pradžioje buvo kalbama apie *sprendimo* galimybę, o dabar, integravus kognityvinį lygmenį, įvyksta *konstatacija*, t.y. per bendrus *bruožus* apčiuopiamas dviejų sąrašų panašumo santykis.

c) *Informacinis veiksmas*, kurį mes čia stebime, yra, kaip jau minėta, nemodalizuotas veiksmas, paskui jį paprastai seka *interpretacinis veiksmas*, kuris patikrina konstatacijos reikšmę ir pagrįstumą. Mūsų nagrinėjamu atveju interpretavimo instanciją galima lengvai nuspėti, tačiau du vienas po kito sekantys veiksmai atliekami tokiomis sąlygomis, kurios siekia *panaikinti bet kokią diskursyvinį nuotolį tarp atpažįstančio subjekto ir atpažįstamo objekto*. Tokiu būdu

informacija gaunama *tiesiogiai* (bruožus „įmanoma betarpiškai konstatuoti“),

interpretuojama *be pasiruošimo* („kuriuos galima interpretuoti be specialaus pasiruošimo“), t.y. nepasinaudojant prieš tai *mokėjimu daryti*.

Pakanka sugretinti šias sąlygas su šiuolaikiniu *akivaizdumo* [*évidence*] apibrėžimu: akivaizdumas „būdingas tam, kas iškyla prieš mus su tokia jėga, kad tampa neberekalingi jokie kiti jo teisingumo, tikrumo įrodymai“ (*Petit Robert*), kad suprastume, jog mūsų atveju mes susidūrėme su atskira *episteminės modalizacijos* forma, kuri anksčiau mūsų nubrėžtame kvadrato atitinka /tikrumo/ poziciją. Tačiau *tikrumas* sankcionuoja interpretacinį veiksmą, nukreiptą į primenamą referencinį diskursą, tuo tarpu *akivaizdumas* konstatuoja referento ir jį išsakančio diskurso adekvatumą.

Šis adekvatumas, apie kurį mes kalbame, paaiškina, kodėl įvyko diskursyvinės formos inversija: referencinis tekstas, užėmęs subjekto poziciją, išsakė pats apie save savo tiesą ir nuėmė nuo tyrinėtojo atsakomybę už atradimą.

2. Episteminė modalizacija sankcionuoja apčiuoptąjį santykį tarp dviejų „hierarchinių sąrašų“ ir tada lyginimo veiksmas baigiasi dalinių tapatybių tarp juose įrašytų semiotinių objektų nustatymu. Taip pabrėžiamas semantinio komparatyvizmo visuotinumas, procedūra, leidžianti koreliuoti dvi arba keletą kokių nors sintagmatikų, kurios prieš tai patyrė taksonominį veiksmą, nustačiusį lyginimo taškus ir kriterijus. Būtent tai yra esmingiausia „atsivėrime“, t.y.

atradime. Tačiau tai yra ne visai tas tikslas, kurio siekia tyrinėjimo diskursas – šis turi apibrėžti „istorinį procesą“, įsiterpusį tarp dviejų religinių būsenų, kurias atspindi lygiagretūs sąrašai.

Nieko nelaukiant pateikiama ir nauja įgyto žinojimo objekto interpretacija, antrinis patikimų rezultatų aptarimas. „Bruožai“, lyginimo veiksmo sintaksinis subjektas, „skatina matyti“ Arkangeluose funkcinį dievų paveldėtojus ir tokiu būdu kviečia kognityvinį subjektą išsižūrėti, t.y. kviečia jį *interpretuoti* struktūrinę ir achroninę dviejų tekstų ir dviejų diskursyvinį objektų sekų koreliaciją kaip *diachroninį santykį* tarp dviejų būsenų ir dvejetainį joms atstovaujančių dieviškųjų figūrų.

Čia nėra vietos svarstymams apie nurodytų tekstų semiotinį statusą, apie egzistuojančią nuomonę, kad *hic et nunc* esantys tekstai projektuoja savo signifikatus į praeitį ir tokiu būdu kuria „istorinę realybę“. Tačiau būtent šį šuolį nuo teksto realybės prie istorinės realybės yra „skatinamas“ atlikti kognityvinis subjektas. Pamatysime, kokių atsargumo priemonių reikalauja šio fragmento interpretacija, kokias *išlygas* ji kelia.

a) Diachroninis santykis keletą kartų leksikalizuojamas naudojant *paveldėjimo* [*hérédité*] terminą. Ar kalbame apie šio termino genetinę prasmę („gyvos būtybės savybių perdavimas savo palikuonims“), ar pažvelgiame į paveldėtoją juridiniu aspektu („kas paveldi koki nors turtą“) – vis tiek bendras šių dviejų apibrėžimų vardiklis yra perdavimo konceptas: vienam individui būdingos ypatybės *perduodamos* kitam, *vieno socialinio statuso ypatybės perleidžiamos kitam*. Pereinant nuo tekstologinio prie istorinio komparatyvizmo bruožų, tapatybės nustatymas interpretuojamas kaip jų *perdavimas* – o tai nėra savaime aišku. Tačiau šis perdavimas yra tikrai dalinis (Arkangelai tik „tam tikrais atžvilgiais“ yra funkcinį dievų palikuonys), jis grindžiamas būsenų skirtumais, pertrūkiu, visa tai implikuoja pati perdavimo sąvoka.

b) Priešingai negu akivaizdumas, kuriuo semantinis komparatyvizmas sankcionuojamas kaip kognityvinė veikla, istorinio komparatyvizmo modalizavimas neatrodo esąs episteminis: episteminis įvertinimas yra interpretacinio veiksmo (arba jo sustabdymo, jeigu viskas ir taip akivaizdu) pasekmė ir atliekamas po šio veiksmo, o

„skatinimas matyti“, raginantis ką nors atlikti, eina prieš interpretacinį veiksmą. Tokiu būdu jis tampa įžanga į naują programą, siekiančią suteikti kognityviniam subjektui kompetenciją atlikti ankstesnės programos metu gautų duomenų interpretaciją (surasti bendruosius semantinius bruožus): ir netgi šitaip suprastas „skatinimas“, atrodo, yra ne tiek deontinė modalizacija /privalėjimas daryti/, kiek /norėjimas daryti/, – būtent šią modalizaciją adresantas-tekstas perduoda interpretuojančiam adresatui-subjektui.

4.5. Atradimo diskursas ir tyrinėjimo diskursas

Trečiosios pastraipos paviršiaus diskursyvinė sandara perteikia samprotavimus, kurie turi *dedukcijos formą*. Pačią pastraipą sudaro trys teiginiai:

„Naujausieji tyrimai...“

„Tad...“

„Štai iš kur...“

Pirmieji du yra prielaidos, po kurių seka trečiasis, pateikiantis išvadą.

Kaip matėme, naratyviniu požiūriu pastraipos sandara yra visai kitokia. Pirmaisiais dviem teiginiais paskelbiama naratyvinė atradimo programa, kompleksinė programa, sudaryta iš pagalbinės paprogramės (pirmasis teiginys), padedančios įvykdyti pagrindinę programą (antrasis teiginys). Trečiuoju teiginiu pažymimas perėjimas nuo atradimo diskurso į jį manifestuojančią rašytinę formą. Šį užrašymo veiksmą galima traktuoti kaip galutinę išvadą, tik ne logine šio termino prasme, o turint omeny „kokio nors darbo užbaigimą“.

Trečiuoju teiginiu apibūdinamas diskursas, visiškai skirtingas nuo ankstesniojo, ir paskelbiama, kad šį parašytą diskursą sudaro penki skyriai. Jeigu pirmąjį diskursą vadinsime atradimo diskursu, o antrąjį – tyrinėjimo *stricto sensu* diskursu, tai juos sugretinti galėtume kaip parodyta 45 puslapyje pateikiamoje lentelėje.

Iš tokio sugretinimo kyla keletas pastabų.

1. Abu šie diskursai, nors ir turintys bendrą kamieną, kiekvienas kitaip išdėsto savo sekvencijas. Atradimo diskurse prieš pasakojimą

apie įvykdytą naratyvinę programą (NP) eina sekvencija pranešanti apie ankstesnės NP nesėkmę. Šis diskursas vystosi pagal gerai žinomas naratyvumo taisykles, kurios leidžia, panaudojant diskursyvinų figūrų – išbandymų – inversiją, sukonstruoti pasakojimą kaip verčių ieškojimą, vykdomą *individualaus subjekto*.

2. Tariant, kad įvadas yra metadiskursas, pasakojantis mūsų dviejų diskursų istoriją, geriau matyti tas ypatingas vaidmuo, kuris tenka trečiajam šios pastraipos teiginiui: jis rašytiniu diskursu perteikia darbinės hipotezės „formulavimo“ eigą. Tačiau „formuluojant“ ne tik pakeičiama išraiškos forma, ne tik pažymimas perėjimas nuo vidinio prie rašytinio diskurso. Problemos sprendimas, pirmajame diskurse laikytas *akivaizdžiu*, antrajame, jį „suformulavus“, iškyla kaip „darbinė hipotezė“, t.y. kaip interpretacinis modelis, kurio episteminė vertė yra nebe *tikrumas*, o *tikėtinumas*. Gana keistas faktas, kurio mechanizmas iki šiol lieka neaiškus, nors rezultatas yra akivaizdus. Pereinant nuo atradimo diskurso, kuris yra *individualaus pobūdžio*, prie savo esmės *visuomeninio* tyrinėjimo diskurso, interpretacinis modelis modalizuojamas kitaip: asmeniniame plane jis buvo laikomas akivaizdžiu, o į mokslo diskursą šis modelis gali būti įtrauktas tik kaip tikėtinas, kurį dar reikia verifikuoti.

3. Taigi išsiskleidžiantis tyrinėjimo diskursas iškyla kaip *socialinis diskursas*, t.y. kaip *kolektyvinio subjekto* valdomas diskursas – ne tik todėl, kad jis hipotetizuoja individualų atradimą, bet ir todėl, kad jame šio naujojo subjekto kompetencija modalizuojama kitaip:

Atradimo diskursas	pasakojimas apie nesėkmę	pasakojimas apie pergalę	
		Pagalbinė NP	Pagrindinė NP
	2-a pastraipa	3-a pastraipa 1-as teiginys 2-as teiginys	

3-as teiginys

Tyrinėjimo diskursas	I sk.	II sk.	III sk.	IV sk.	V sk.
	prielaidos	darbinė hipotezė	1-a funkcija	2-a funkcija	3-a funkcija
	hipotezė		verifikacija		

atradimas rėmėsi interpretaciniu veiksmu, kuriam nereikėjo „specialaus pasiruošimo“, o „verifikacija“, priešingai, presupponuoja tam tikrą „pasiruošimą“, t.y. *mokslinį mokėjimą daryti*. Savo ruožtu, šis mokėjimas daryti nėra individo savastis: sakinio diskurso, paminėto antroje įvado dalyje (apie kurią mes čia nekalbėsime) ir išdėstyto École des Hautes Études vykusiame tyrinėjimo seminare, subjektas pasirodo kaip daugiskaitinis *mes*, kuris yra „visiškai neratoriškas“, jame ir „nedidelės auditorijos“, ir seminaro vadovo mokėjimas daryti skleidžiasi vienu metu.

4. Tyrinėjimo diskursas, artikuliuotas kaip /hipotezė → verifikacija/, kažkuria prasme tik dubliuoja atradimo diskursą: jis vėl aptaria, hipotetizuoja pastarojo pasiektus ir *akivaizdžiais* laikytus rezultatus, kad naujoje kognityvinėje programoje jie vėl būtų verifikuoti ir pripažinti *tikrais*. Pačią verifikavimo procedūrą, kurią *Petit Robert*’as apibrėžia kaip „kieno nors vertės“ (šiuo atveju – interpretavimo modelio vertės) nustatymą „lyginant jį su faktais“, galima lengvai išskaidyti į jau anksčiau žinomus kognityvinio veiksmo žingsnius: visų pirma pasitelkiami referenciniai segmentai, jie epistemiskai modalizuojami ir, galiausiai, episteminiai įvertinimai transformuojami į aletinius įvertinimus įsteigiant objektyvų diskursą.

5. Šioje vieno diskurso pavertimo kitu procedūroje, šiame tyrinėjimo diskurso konstravime lieka paskutinis neaiškumas: tų dviejų diskursų bendrame kamienne yra ne tik diskursyvinis sluoksnis, kuris po antrinio modalizavimo pavirsta darbinės hipotezės pasakymu, bet ir preliminarinė sekvencija, kuri, reziumuodama visą pirmą knygos skyrių, atkuria atradimo diskurso pagalbinę programą. Galima naviškai paklausti – ką bendra turi Mitanijos valdovų dievai su „Arkangelų gimimu“?

Iš tikrųjų, tas sėkmingas Vedų ir Mitanijos dievų sugretinimas, pasakojime apie atradimą atlikęs *kvalifikacinio išbandymo* vaidmenį, nėra perkeliamas į konstruojamąjį tyrinėjimo diskursą, nes jame darbinė hipotezė formuluojama tiesiog konstatuojant galimybę palyginti [tų dievų] semantinius bruožus. Kadangi atradimo naratyvinio *tako* pakartojimas, atrodytų, yra būtinas, kyla klausimas, ar pats atradimas yra toks jau betarpiškas ir akivaizdus, kaip norima mus įtikinti, ar tik nėra priešingai – kad jis priklauso nuo *vietos*, iš anksto parinktos

problemiškumui, ir nuo tam tikro *mokėjimo daryti* pobūdžio. Tada mokslinis atradimas, nors iš pažiūros besiremiantis atsivėrimu ir akivaizdumo konstatacija, paklustų savo paties logikai ir turėtų būti interpretuojamas, kaip ir genetiniai procesai, kaip vientisa programa, kurios galutinis tikslas išryškėja tik *a posteriori*.

4.6. Epistemologinė refleksija

1. Pirmąją įvado dalį užbaigiančiu sakiniu grįžtama prie substitucijos problematikos, iškeltos įvadinėje pastraipoje, ir kartu jis yra 2 ir 3 pastraipoje pateiktų diskursyvinių sekvencijų anafora: čia yra įvado diskurso topinė vieta. Reziumuodamas ir subsumuodamas pasakojimą apie ieškojimo nuotykius, šis sakinyš jį aforistiškai apibendrina:

„tokie atsitikimai yra dažni vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose“.

Tai padaryta labai paprastai – teigiama, kad tai, kas įvyko diskurse, pavadintame „Arkangelų gimimas“, gali nutikti ir kituose humanitariniuose moksluose, kad atsitikimai, būdingi šiam diskursui, dažnai pasitaiko moksle.

Toks apibendrinimas jau nebėra griežtai mokslinis, jis labiau remiasi epistemologine refleksija apie pažinimo kelius ir žmogiškųjų pastangų ribas.

2. Taigi, kaip jau anksčiau esu užsiminęs, čia pačiu laiku pasirodo terminas *išnykimas*, papildantis terminą *atsivėrimas*, kuris žymi atradimą: galima būtų pasakyti, kad humanitariniai mokslai, žvelgiant į juos fenomenalumo aspektu vystosi vaiduokliškai, išnykimų ir atsivėrimų ritmu.

Tačiau mokslininkas stengiasi peržengti fenomenalumo planą ir siekia gilesnio realybės lygmens („...kitos, *realesnės* problemos“): kaip matėme, žinojimo kaip „substitucijos“ ieškojimas naratyvinės pažangos požiūriu gali būti interpretuojamas kaip /atrodyimo/ neigimas ir /būties/ teigimas.

Tačiau ši nauja „realybė“, atradimo rezultatas, nėra absoliuti; išaiškinta problema nėra „reali“, ji yra „realesnė“ už pirmąją: nes pirmoji problema, „visuotinai laikoma“ realia „nuo Darmesteterio

laikų“, dabar „išnyksta“, ir niekas negali garantuoti, kad tokio paties likimo nesulauks naujasis sprendimas. Bet kokią pažangą graužia principinė abejonė.

3. Kategorijos /atrodymas/ ir /būtis/, taikomos sintagmatiniam humanitarinių mokslų takui, reliatyvumas paaiškina *atsitikimo* svarbą šių mokslų raidoje:

a) bet kurio humanitarinio mokslo take nuolatos pasitaiko *atsitikimų*, t.y. vienokio ar kitokio įvykio sukeltų pertrūkių, kurie artikuliuoja šį taką netolydumu;

b) šie pertrūkiai yra *atsitikimai*, o tai reiškia, kad jie yra atsitiktiniai.

Taigi socialiniam diskursui būdinga netolydumas – prasmės kūrimo variklis – ir ne-būtinumas – objektyvizuota laisvės išraiška;

c) bet galų gale šie dažni atsitikimai tėra tik *atsitikimai*, t.y. paviršiaus įvykiai, kurie tik „papildo“ tai, kas yra esminga, „nekeisdami esmės“. Atsitikimai yra būdas kurti žinojimą, jie nekvestionuoja nei žinojimo, nei to, ką jis siekia pažinti.

Sakytojas savo refleksiją apie pažinimo persikūnijimus baigia pasakymu, kuriame nurodo to pažinimo vietą – „vadinamuosiuose humanitariniuose moksluose“. Tai dviprasmiškas įvardijimas, ir sakytojas nesiima atsakomybės už epitetą „humanitariniai“, palikdamas sklandyti abejonę dėl to, ką gi šis pavadinimas iš tikrųjų reiškia: ar po juo slypi labai sudėtingas objektas, ar per daug trapus šio ieškomo žinojimo subjektas.

5. Vietoj išvadų

Čia atliktos mikroanalizės rezultatai man atrodo yra įdomūs ta prasme, kad jais galima pasinaudoti kaip hipotezėmis, tinkančiomis visiems humanitarinių mokslų diskursams, juos verifikavus, nustatyti keletą pastovių orientyrų, kurie leistų geriau suprasti mokslinio žinojimo kūrimo ir manipuliavimo procedūras.

Diskursas humanitariniuose moksluose jokių būdu nėra linijinis, jis skleidžiasi vienu metu keliuose lygmenyse, kurie – nors jie ir laikomi turinčiais tam tikrą formalią autonomiją – persmelkia vienas kitą, seka vienas paskui kitą, paaiškina ir remia vienas kitą, tokiu būdu garantuodami tvirtą – santykinai, aišką – sąveiką ir pažangą

būsimo mokslinio veiksmo kelyje. Kiekviename iš mūsų nustatytų trijų pagrindinių lygmenų – kognityviniame, objektyviame ir referenciniame diskursuose – yra savo modalinis lygis, tokiu būdu galima preliminariai apibrėžti tipologiją tų modalumų, kurie vaidina pagrindinį vaidmenį diskurso sklaidoje: sakymo akto modalizacijas galima aiškiai atskirti nuo pasakymų, kurie perteikia šio sakymo rezultatus, modalizacijų; episteminės modalizacijos, susietos su sakymo adresato instancija, veikia jau sudarytą diskursą, jį sankcionuoja ir, paversdamos jį referenciniu diskursu, leidžia išsiskleisti naujoms tyrinėjimo programoms.

Tyrinėdami Georges'o Dumézilio tekstą, mes šį tą sužinojome apie tuos sudėtingus ryšius, kuriuos užmezga tyrinėjimo diskursas – siekiantis bet kokia kaina (gudravimas ir įkvėpimas čia eina lygia greta) pasirodyti esąs objektyvus ir sociolektinis diskursas, kurio subjektas būtų drauge kolektyvinis ir beveidis aktantas, o kalbantysis tyrinėtojas būtų tik įgaliotas atlikėjas – su atradimo diskursu, kuris yra būtinai suasmenintas, bet įtrauktas, kaip galėjome pamatyti, į slaptą jį valdantį algoritmą. Paradoksaliūs santykiai tarp socialinio diskurso, kuriam nesiseka nuslėpti savo ryšių su jį kuriančiu vieninteliu sakytoju, ir individualaus diskurso, kuris leidžiasi valdomas jį pranokstančio galutinio tikslo.

Nepriklausomai nuo šių pamatinių dviprasmybių matome, kad atsiranda tam tikros rūšies mokslinė veikla, susidedanti iš tyrinėjimo tolydumų ir pertrūkių, kuriuos sukelia atradimo proveržis: įvykiai, kurie yra tokio įsiterpimo išraiška, absorbuojami integruojant juos į socialinį diskursą; tai daroma, kaip matėme, performuluojant įsitikinimą atradimo tikrumu į hipotezes – toks antrinis modalizavimas, įvesdamas patikrinimo procedūras, išskaido prieš tai aktualizuotas programas.

Nors bet kuris humanitarinis diskursas pačia savo prigimtimi galų gale yra priklausomas nuo subjekto sakytojo, kuris jį kuria *hic et nunc*, subjektyvizuodamas jį ir reliatyvizuodamas, tačiau dabar mes matome, kokios atsargumo priemonės, kokios sudėtingos procedūros slypi mokslinių ambicijų diskurse, ieškančiame tikrojo žinojimo.

Versta iš „Des accidents dans les sciences dites humaines“,
in A.J. Greimas, *Du sens II. Essais sémiotiques*, Paris: Éditions du Seuil, 1983.